

Päijät-Hämeen

MAAKUNTASTRATEGIA 2022–2025

Luonnos 007

Päijät-Hämeen maakuntahallitus 4.10.2021

PÄIJÄT-HÄMEEN LIITTO 2021

Sisällysluettelo

Johdanto	3
Arvio edellisen ohjelman vaikuttavuudesta	3
Valmistelutyön kuvaus	3
Maakuntastrategia ja muut aluetta ohjaavat ohjelmat	4
Strategisen ennakkoinnin yhteenveto	4
Strategiset painopisteet: vetovoima ja uudistumiskyky	6
Älykkään erikoistumisen strategia.....	7
Ohjelman tarkempi määrittely	7
Vetovoimainen uusien tulijoiden maakunta	7
Pitovoimainen maakunta	8
Uudistumiskykyä vahvistava koulutus ja TKI-toiminta.....	8
Uudistumiskykyä yhteistyöllä yrityksille, kunnille ja asukkaille	8
Uudistumiskykyinen hiilineutraali Päijät-Häme 2030.....	8
Vetovoimainen ja uudistumiskykyinen Päijät-Häme on.....	9
Ohjelman mittarit.....	9
Käytettävissä olevat varat	10

Johdanto

Päijät-Hämeen maakuntastrategia 2022–2025 sisältää maakunnan strategiset painotukset, maakuntaohjelman ja älykkään erikoistumisen strategian. Strategia ohjaa maakunnan kehittämistä ja erityisesti alue- ja rakennepolitiikan ohjelman käyttöä alueella.

Arvio edellisen ohjelman vaikuttavuudesta

Päijät-Hämeen edellisen maakuntastrategian ja -ohjelman vaikuttavuus on ollut hyvä. Tätä on auttanut maakuntastrategian ja -ohjelman sekä alueen kuntien ja muiden toimijoiden strategioiden samanäänisyys. Tehdyt valinnat ovat olleet selkeitä ja kunnianhimoisen tavoitteellisia ja osin toteutuneekin.

Edellisen ohjelman mittareilla on seurattu strategian toteutumista. Monen mittarin kehityssuunta oli hyvä, mutta koronapandemia käänsi kehityksen negatiiviseksi. Erityisesti tämä näkyi työttömyysasteessa. Tavoitteista näytetään jäävän myös väkiluvussa, T&K-menoissa ja yhdyskuntajätteen kierrätysasteessa, joiden kehitys on ollut hidasta tai negatiivista. Tutkinnon suorittaneiden osuus näyttää saavuttavan asetetut tavoitteet, kuten myös bruttokansantuote, jos elpyminen koronapandemiasta jatkuu hyvin.

Mittari	Arvio 2017	Tavoite 2022	Nykytila
Vetovoima, väkiluku (sis. litin)	208 574	216 000	205 771 (v. 2020)
Hyvinvointi, GPI (Genuine Progress Indicator)	13 500	15 000	arvio saadaan syyskuudella 2021
Koulutus, tutkinnon suorittaneita	67,89 %	yli 70 %	70,8 % (v. 2019)
Taloukasvu, bkt/asukas (euro)	30 700	33 560	33 400 (v. 2018)
TKI-osaaminen, T&K menot (euro)	75 000 000	100 000 000	85 500 000 (v. 2019)
Työttömyys % (ELY-K 3/17)	14,8 %	alle 12 %	15,0 % (7/2021)
Yhdyskuntajätteen kierrätysaste	42 %	yli 55 %	43 % (v. 2020)

Valmistelutyön kuvaus

Maakuntastrategian ja -ohjelman valmistelua leimasi koronapandemia ja sen aiheuttamat osallistumisrajoitukset. Valmistelijat osallistivat eri ryhmiä verkossa ja työpajoissa. Maakuntahallitus keskusteli säännöllisesti maakuntastrategian valmistelusta.

Valmistelu aloitettiin ennakoinnilla syksyllä 2020. Päijät-Hämeen liiton toimisto piti syksyn 2020 ja kevään 2021 aikana useita pieniä työpajoja, joissa analysoitiin tulevaisuuspyörämenetelmällä maakunnan kannalta keskeisten kehityskulkujen seurauksia. Osana ennakointia tehtiin kaikille avoin kysely alkusyksystä 2020, jossa kysyttiin maakunnan muutostekijöistä, estettävistä ja kehitettävistä asioista sekä visiosta.

Ennakointitulosten perusteella maakuntahallitus linjasi huhtikuussa 2021 strategian painopisteet. Huhtitoukokuussa 2021 järjestettiin kaksi kaikille avointa webinaaria, joissa osallistujat pohtivat Päijät-Hämeen tulevaisuutta ja maakuntaohjelman sisältöjä. Webinaarien jälkeen liiton verkkosivuilla oli mahdollisuus

antaa lisää ideoita. Maakuntastrategia ei kuitenkaan vetänyt puoleensa massoittain osallistujia, vaikka webinaareissa olikin useita kymmeniä aktiivisia sidosryhmien edustajia.

Maakuntastrategia ja muut aluetta ohjaavat ohjelmat

Maakuntastrategia ja -ohjelma kytkeytyy useisiin alueellisiin ohjelmiin ja strategioihin. Maakunta määrittelee itse omat strategiset tavoitteensa, mutta aluekehittämisen linjauksia, sopimuksia ja ohjelmia tehdään myös kansallisesti ja Euroopan unionissa. Kun eri strategiat ja ohjelmat ovat samanäänisiä, varmistetaan maakuntastrategian ja -ohjelman paras vaikuttavuus ja parhaat mahdollisuudet rahoitukseen.

Kansallisella tasolla aluekehittämistä ohjaa hallituskausittain hyväksyttävä aluekehittämispäätös, jonka painopisteinä vuosina 2020–2023 ovat 1) ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, 2) kestävä yhdyskuntarakenne ja toimivat yhteydet, 3) uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen, 4) osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana ja 5) osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy. *Läpileikkaavina teemoina ovat kestävä kehitys ja digitalisaatio*. Maakuntaohjelmassa on huomioitu painopisteet siten, että ne soveltuvat Päijät-Hämeelle.

Alueellista kehittämistä ohjaavat myös sopimukset, joita valtio on tehnyt kuntien ja maakunnan kanssa. Sopimuksilla osapuolet sitoutuvat kehittämään aluetta ja osallistumaan rahoitukseen. Merkittävimpiä sopimuksia ovat maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) sopimus ja ekosysteemisopimus. Valtion ja Lahden kaupunkiseudun MAL-sopimuksella kehitetään vähähiilistä yhdyskuntarakennetta ja liikennejärjestelmää, mm. luodaan sähköisen liikenteen ekosysteemi ja pilottiympäristö. Lisäksi parannetaan asumisen ja elinympäristön laatua, mm. mahdollistetaan monipaikkainen asuminen ja edistetään hiilineutraalia rakentamista. Myös elinvoimaa kehitetään, mm. panostetaan kiertotalouteen ja matkailuun. Valtion ja Lahden ekosysteemisopimuksen tavoitteet ovat samansuuntaiset kuin MAL-sopimuksen tavoitteet. Ekosysteemisopimuksella vahvistetaan hiilineutraalia kiertotaloutta ja kansainvälistä urheiluliiketoimintaa. Maakuntaohjelmalla mahdollistetaan osaltaan näiden painopisteiden kehittäminen.

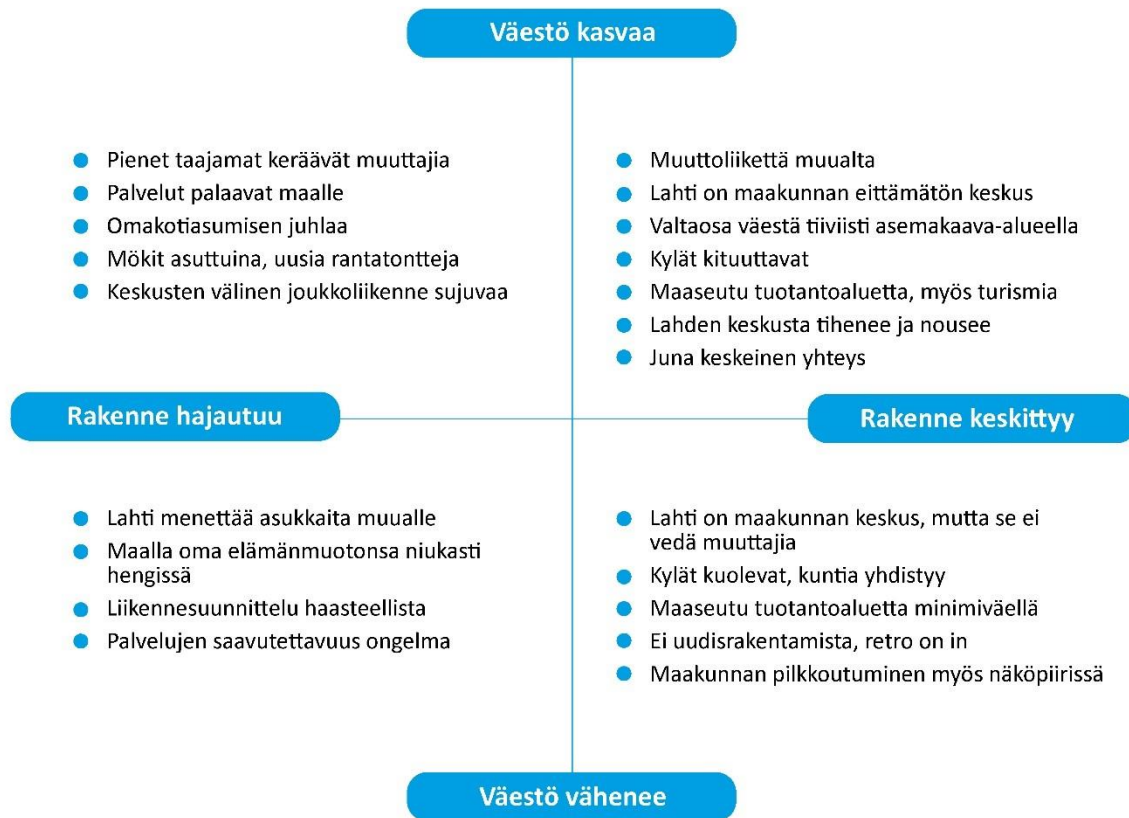
Päijät-Hämeen kehittämisessä keskeisiä ohjelmia ovat myös Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma, Hämeen maaseudun kehittämissuunnitelma ja Leader-ohjelmat. Niillä lisätään maatalojen ja muiden maaseudulla toimivien yritysten kilpailukykyä ja uudistumista sekä luodaan monipuolisia asumis- ja palveluratkaisuja, joissa huomioidaan vihreä siirtymä ja digitaalisuus. Muita oleellisia strategioita ja ohjelmia ovat lisäksi EU:n alue- ja rakennepolitiikan kansallinen ohjelma Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027, valtakunnalliset kaupunki- ja maaseutupolitiikan ohjelmat sekä alueen keskeisten toimijoiden strategiat.

Näiden ohjelmien lisäksi kehittämistä linjaavat eri rahoitusinstrumenttien ohjelmat, joiden kriteerit käytännössä vaativat hankkeilta vihreän siirtymän lisäksi muun muassa digitalisaation toimia.

Strategisen ennakkoinnin yhteenveto

Maakuntastrategian valmistelussa otettiin huomioon erilaisia yleisesti saatavilla olevia tulevaisuusaineistoja esimerkiksi megatrendeistä. Näiden lisäksi tehtiin omia osallistavia harjoituksia pienemmistä teemoista. Oleellisimmiksi analyyseiksi osoittautuivat käytännöllistä maakunnan kehittämistä varten luodut *nelikentät, joilla avattiin maakunnan kannalta oleellisia kysymyksiä*.

Ensimmäinen näistä nelikentistä muodostaa neljä erilaista tulevaisuutta kahden akselin avulla. Väestön kasvaminen tai supistuminen ja rakenteen keskittyminen tai hajautuminen vaikuttavat erityisesti kaavoituksen ja maankäytön asioihin, mutta myös kuntien verotuloihin. *Veto- ja pitovoimaa* on edelleen hoidettava, jotta kuntien ja maakunnan toimintakyky säilyy.

Toinen näistä nelikentistä kuvaa kuntatalouden ja muutoskyvykkyyden suhdetta. Pelkkä hyvä talous ei takaa edistystä, toisaalta huono talouskaan ei sitä täysin estä. Suhtautuminen maailman muutoksiin on siten oleellinen maakunnan menestykselle. *Uudistumiskyky* on maakunnalle yhtä tärkeä kuin aiemmin mainittu vetovoima.

Kolmas ennakkoinnin ja toisaalta myös politiikan tuoma vaade maakunnan kehittämiseksi on vihreä siirtymä. Talouden on asetettava kestävä kehityksen raameihin, jotta sillä olisi tulevaisuutta. Vihreä siirtymä tulee vahvasti kaikkeen EU-pohjaiseen kehittämiseen eri rahoitusohjelmien kautta.

Strategiset painopisteet: vetovoima ja uudistumiskyky

Maakunnan strategian kahdeksi pääteemaksi nousivat vetovoima ja uudistumiskyky.

Päijät-Hämeellä on monia hyviä ominaisuuksia, mutta niitä ei vain tunneta. Muuttajia, vierailijoita ja sijoittuvia yrityksiä saattavat houkuttaa alueet, joille Päijät-Hämeen periaatteessa pitäisi pärjätä alueiden välisessä kilpailussa. Maakunnalta puuttuu veto- ja pitovoimaa. Näin vetovoiman lisääminen toimii ikään kuin akupunktiopisteenä, jolla voi parantaa saman tien useita asioita. **Vetovoimainen maakunta vetää asukkaita, yrityksiä ja vierailijoita, jotka lisäävät maakunnan elinvoimaa, vaurautta ja hyvinvointia.** Vetovoimatekijöiden tunnistaminen ja lisääminen sekä tunnetuksi tekeminen ovat näin askel parempaan.

Uudistumiskykyyn tiivistyy asenne muutokseen. Koska muutoksen karttelu jättää maakunnan takamatkalle edistyneempiin nähdessä, on parempi tarttua näköpiirissä oleviin muutostekijöihin heti ja muokata niihin itselle sopiva etenemistapa. Tämä lisää osaltaan vetovoimaa, mutta ennen kaikkea **uudistumiskyky tarkoittaa valmiutta ennakoita muutoksia ja reagoida niihin alueen asukkaita hyödyttävällä tavalla.** Tällaisella kehittämisotteella voi saavuttaa etumatkaa.

Vetovoimatavoite jatkaa suoraan edellisen maakuntastrategian linjaa. Uudistumiskyky yhdistää aiemman strategian kahta painopistettä, jalostusarvoa ja uutta kasvua. Ne olivat selvästi elinkeinoihin liittyviä tavoitteita, ja siinä mielessä ne kohdistuivat pääasiassa aluekehittämiseen. Nyt muotoiltu uudistumiskyky on laajempi ja kattaa periaatteessa laajasti yhteiskunnan sektorit.

Älykkään erikoistumisen strategia

Älykkään erikoistumisen strategialla haetaan maakunnan olemassa olevien vahvuuksien kehittämistä kansainväliseksi liiketoiminnaksi. Älykkään erikoistumisen kärjiltä vaaditaan olemassaolevaa TKI- ja yritys pohjaa sekä mahdollisuutta kehittyä osaksi kansainvälisiä arvoverkostoja. Yhtäältä tämä asettaa osan aiemmista kärjistä uuteen valoon ja toisaalta nostaa esiin toimialoja, joilla tämä mahdollisuus on.

Päijät-Hämeen uudistetut älykkään erikoistumisen kärjet ovat:

1. sportti
2. ruoka ja juoma
3. valmistus

Näitä kolmea kärkeä poikkileikkaa kestävyiden periaate, jossa yhdistyvät maakunnan perinteiset osaamisalueet ympäristöteknologia ja energia- ja resurssikysymykset sisältävä kiertotalous sekä muotoilu.

Päijät-Hämeen mahdollisuudet ovat juuri kärkien ja teemojen leikkauskohdissa, ei esimerkiksi pelkässä sportissa, juomissa tai teollisessa valmistuksessa. Hyvin muotoiltu, kestävä sporttitapahtuma tai kestävästi tuotettu ruokaelämys ovat esimerkkejä hyvistä erikoistumiskohteista. Vastaavasti teollista tuotantoa muotoillaan kestävä kehityksen raameihin, mistä seuraa alueen muovi-, puu- ja metalliteollisuuden vihreä siirtymä.

Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen strategia esitetään tarkemmin tämän dokumentin liitteenä.

Ohjelman tarkempi määrittely

Maakuntastrategiasta johdettava maakuntaohjelma seuraa strategian painopisteitä ja punoo mukaan alueen vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Kaiken kehiksenä toimii vihreä siirtymä eli kestävä kehityksen huomioiminen.

Vetovoimainen uusien tulijoiden maakunta

Teemme Päijät-Hämeestä monipaikkaisen etätöy edelläkävijän ja tunnistamme uudet markkinamahdollisuudet.

Houkuttelemme uusia yrityksiä. Teemme yritysten sijoittumisen alueelle helpoksi esimerkiksi Lahden eteläisen kehätien varteen.

Huolehdimme, että liikenneyhteydet maakunnan ulkopuolelle säilyvät hyvinä ja kehitämme maakunnan sisäisiä yhteyksiä.

Edistämme kotimaisten ja ulkomaalaisten opiskelijoiden jäämistä alueelle.

Pitovoimainen maakunta

Panostamme maakunnan luonnonrauhaan, eläviin kyliin ja aitoihin kaupunkeihin, jotka ovat pitovoiman perusta.

Kehitämme matkailua ja toteutamme liikunnan ja elämysten tiekartan.

Varmistamme olemassa olevien asuinalueiden vetovoimaisuuden.

Erotaudumme muista alueista laadukkailla, arkea sujuvoittavilla palveluilla, jotka tuottavat asukkaille hyvää arkea.

Uudistumiskykyä vahvistava koulutus ja TKI-toiminta

Laajennamme TKI-yhteistyötä yritysten ja korkeakoulujen välillä.

Kannustamme maakunnan yrityksiä ja TKI-toimijoita kansainvälisyyteen, rohkeisiin kokeiluihin ja kehittämiseen.

Tähtäämme edelläkävijöiksi. Tehostamme yritysten uudistumis- ja kasvukykyä hyödyntämällä yhteiskäyttöä ja pilottilaitoksia.

Huolehdimme osaavan työvoiman saatavuudesta.

Parannamme koulutuksen ja työelämän tarpeiden osuvuutta sekä turvaamme vetovoimaisen koulutuksen.

Uudistumiskykyä yhteistyöllä yrityksille, kunnille ja asukkaille

Tiivistämme yhteistyötä ja yhteisen tekemisen kulttuuria maakunnan yritysten, koulutusorganisaatioiden ja kuntien välillä.

Jatkamme pienten kuntien elinvoimahankkeita. Kehitämme Lahden kestävän kasvun vahvuuksia.

Tuemme kuntien erikoistumista.

Tuemme uusia investointeja ja toimeliaisuutta, jotka mahdollistavat uudistumisen ja kasvun.

Terävöitämme älykkään erikoistumisen kärkiä ja kasvatamme niiden kansainvälistä vientipotentiaalia.

Otamme käyttöön parhaat kokemukset työllisyyden kuntakokeilusta.

Uudistumiskykyinen hiilineutraali Päijät-Häme 2030

Vähennämme energiankulutusta ja siihen liittyviä kasvihuonekaasupäästöjä.

Vähennämme liikenteen kasvihuonekaasupäästöjä.

Toteutamme Päijät-Hämeen kiertotalouden vision ”Päijät-Häme on vuonna 2030 resursseja hukkaamaton menestyjä”.

Vähennämme maatalouden kasvihuonekaasupäästöjä ja lisäämme hiilen sidontaa.

Vähennämme metsätalouden ja maankäytön kasvihuonekaasupäästöjä ja lisäämme hiilinieluja.

Edistämme ilmastoasioita keskeisenä osana kuntien päätöksentekoa.

Toimimme ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi.

Vetovoimainen ja uudistumiskykyinen Päijät-Häme on

- Ennakointikykyinen edelläkävijä
- Korkeakoulutuksen kasvupaikka
- Kiinnostava yritysekosysteemi
- Luonnonläheinen etätyöpaikka
- Hyvinvoinnin maakunta

Ohjelman mittarit

Maakuntaohjelmille on muutama pakollinen mittari, minkä lisäksi Päijät-Häme mittaa kahden päättävöitteen, uudistumiskyvyn ja vetovoiman, toteutumista. Kaikille mittareille asetetaan tavoiteluvut vuodelle 2025. Lähtökohtalukuja ei valitettavasti ole saatavilla ohjelman aloitusvuodelle, joten käytämme niitä saatavilla olevia lukuja, jotka ovat lähimpänä nykyhetkeä.

1) alueen talous ja kilpailukyky

Päijät-Hämeen bruttokansantuote vuonna 2018 asukasta kohden oli 33 400 euroa (koko maan keskiarvo 36 700 e). Päijät-Hämeen tavoite vuodelle 2025 on 38 400 euroa asukasta kohden.

Maakunnan julkisen ja yksityisen sektorin T&K-menot olivat 85,5 milj. euroa vuonna 2019. Tavoite vuodelle 2025 on 95 milj. euroa.

Vuonna 2020 perustettiin 1177 uutta yritystä. Tavoite vuodelle 2025 on 1350 uutta yritystä.

2) työmarkkinatilanne

Työttömien osuus työvoimasta heinäkuussa 2021 oli 15 % (sis. litti). Tavoite vuodelle 2025 on 10,8 %.

Vuonna 2018 maakunnan työssäkäyvien määrä oli 77 514 (sis. litti). Tavoite vuodelle 2025 on 79 169 työssäkäyvää.

3) väestönkehitys ja hyvinvointi

Vuonna 2020 nettomuutto oli 405 uutta asukasta. Tavoite vuodelle 2025 on vähintään 630 uutta asukasta.

Päijät-Hämeen luonnollinen väestönlisäys on ollut negatiivista vuoden 2010 jälkeen. Luonnollinen väestönlisäys oli vuonna 2020 negatiivinen 932 asukasta eli kuolleita oli enemmän kuin elävänä syntyneitä. Tavoitteena on jarrutusliike 2025 vuodelle, jolloin luonnollinen väestönlisäys on negatiivinen 800 asukasta.

4) sosiaalinen osallisuus

Vuonna 2019 maakunnassa oli 20–25-vuotiaista 9 688 ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa. Tavoite vuodelle 2025 on 8 000 ikäluokan nuorta ilman tutkintoa. Oppivelvollisuus laajeni vuonna 2021, eikä sen vaikutuksia ole täysimääräisesti arvioitu.

Ylemmän korkeakouluasteen käyneitä oli vuonna 2019 maakunnassa 11 362 (sis. liitti). Vuodelle 2025 tavoitteena on 13 618 korkeakouluasteen käynyttä.

5) vähähiilinen talous ja ympäristön kestävä kehitys

Päijät-Hämeen yhdyskuntajätteen kierrätysaste vuonna 2020 oli 43 %. Tavoite vuodelle 2025 on 55 %.

Vuonna 2020 maakunnan kokonaispäästöt olivat 1188 ktCO₂e. Tavoite vuodelle 2025 on 868 ktCO₂e.

Seurannassa hyödynnetään Tutki hallintoa -verkkosivustoa, jossa on aluekehityksen määrällisen tilannekuvan mittaristo, joka kattaa väestökehityksen, aluetalouden, osaamisen ja uudistumisen, hyvinvoinnin ja terveyden sekä elinympäristön mittareita. Lisäksi hyödynnetään tilastokeskuksen tilastotietokantoja ja muita tilastolähteitä kuten Hiilineutraali Suomi -verkkosivuston tilastotietokantoja.

Käytettävissä olevat varat

Maakuntaohjelmaa toteutetaan alueellisin, kansallisin ja EU-varoin. Kuntien, oppilaitosten ja yritysten rooli kehittämistyössä ja sen rahoituksessa on merkittävä. Seuraavassa on kerrottu lyhyesti keskeisistä maakuntaohjelmaa toteuttavista EU-rahoitusohjelmista, joita hyödynnetään täysimääräisesti siinä määrin kuin maakunta eteläisessä Suomessa saa resursseja kehittämiseen. Lisäksi maakuntien liitoilla on hallituskausittain kansallista kehittämisrahoitusta ja ELY-keskuksilla on rahoitusta työllisyyden hoitoon, yritystukiin, ympäristötukiin, väylien ylläpitoon ja pienessä määrin väylien kehittämishankkeisiin.

- EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma 2021–2027 (+elvytysrahoitus React-EU 2021-2023)
- Kansalliset aluekehitysvarat
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2021–2027, alueohjelma ja Leader
- Euroopan meri-, kalatalous ja vesiviljelyrahastosta tukia kalatalouden edistämiseen (rahoituksen volyymi on pieni)
- Lisäksi kunnat ja muut julkiset rahoittajat osallistuvat mm. hanketoimien kautta rahoittamiseen, kuten myös yritykset kehittämishankkeissa.

Alue- rakennepolitiikan ohjelma ja maaseutuohjelma ovat toinen toistaan täydentäviä rahoitusvälineitä, joiden kohdentamisessa tulee nähdä maakunnan kehittämistyön kokonaisuus.

Rahoitus 2021–2027 tarkentuu vuosittain	milj. euroa
EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma	
- Päijät-Hämeen liitto EAKR-React	2,780
- Päijät-Hämeen liitto EAKR	puuttuu
- Hämeen ELY EAKR-React	3,945
- Hämeen ELY EAKR	puuttuu
- Hämeen ELY ESR-React	2,818
- Hämeen ELY ESR	puuttuu
Maaseutuohjelma	
- Hämeen ELY maaseudun yritysrahoitus 2021–2022 ja 2023–2027	1,600 ja 8,500
- Hämeen ELY kehittämishankkeet 2021–2022 ja 2023–2027 - josta laajakaistahankkeet 1,25 milj. euroa	1,600 ja 8,000
- Leader (Päijänne-Leader, Etpähä + liitti/PKK) 2021–2022 ja 2023–2027	2,400 ja 9,100
Kansalliset rahoitukset	
- Alueiden kestävän kasvun ja elinvoiman tukeminen (2021–2022), Päijät-Hämeen liitto	1,400
- Yritysten kehittämishankkeiden tukeminen, Hämeen ELY	21,000
- Julkiset työvoima- ja yrityspalvelut (21 milj. vuodessa), Hämeen ELY ja työllisyyden kuntakoikeilu	147,000
- Perusväylänpito (19 milj. vuodessa) Uudenmaan ELY	133,000
kunnat	
- EAKR ja ESR - React-EU 0,502 - Maaseutuohjelma 1,250 - Leader 2,780	
muu julkinen	0,272
Kaikki yhteensä	
- laskettava uudestaan, kun päivittyy	291,716

LIITTEET

Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen strategia

Päijät-Hämeen maakuntastrategian 2022–2025 ympäristövaikutusten ja muiden vaikutusten arviointi